

ZEN ROBOKRATIJA

Ne slučajno, tako često pitaju: ko ga je otkrio? I tako retko se slažu u odgovoru. Robot je sa Dalekog Istoka, zar ne? Mehanički čovek, umećem učenjaka, očovečen automat. Tako uspešno opšti sa čovekom da je ovaj u nedoumici, da li je to čovek ili lutka iz kabuki pozorišta. Zaista čudno. Ovaj ljudski svet mehaničnosti i mehanički svet ljudskosti, susreo se na ceremoniji čaja u zen vrtu... Odličan siže za jednu malu, japansku knjigu, prepunu slika origamija i unakrsnih misli.

Proleće. Sasvim prosto: svetlo, žućkasto nebo. Zen vrt Rioan-đi hrama u Kjotu. Reklo bi se ništa – priroda. Prizor kamenog vrta, svetlucanje šljunka. Nešto naizgled veoma jednostavno – dubina. Suština je u duhovnom miru. Kamenom stazom, uz put kameni fenjeri, do čaniva vrta. Tamo, na ceremoniji čaja, jednom ideogramu svojevrsnog posvećenja i mentalnog sjedinjenja, mesto gde se susreće, napaja i spaja, je u kući čaja. Uz haiku-putipis Bašoa, zeleni čaj poslužen sa malim kolačima od cvetova đumbira, i čajnik...

Čuva se od davnina u budističkom hramu kao dragocenost i uspomena na svest o nepostojanosti, o prolaznosti jedne iste stvari: nekoga može da ošteti a nekome da koristi. Sve zavisi od čoveka kako sa njom postupa.

Bonza je mali i sitan. Obrijane glave. Kao svi budistički kaluđeri, na njegovom licu isijava prostodušna pobožnost. Čarobne ili ne, i stvari mogu da misle(?). Teško, za razumevanje. Ipak, dovoljno da raspali fantaziju učenjaka. Ali bez nje, bez smisla i britke misli, ne može se ovladati svetom prirode. U svetu bajkolike mašte obitavaju pametne stvari koje govore, koje puštaju u svet stvarnosti svoje izdanke metafore ne bi li smisao onoga što se nazire dalo smisao onome što se zna. Kao skica za Hofmanovu priču, komad u jednom činu o gubitku i ponovnom nalaženju čajnika započinje kod nekog trgovca starih stvari, nedaleko od budističkog hrama u Kjotu.

Čudan je to čajnik, vrlo lep i starinskog izgleda. Bonza ga unese u hram, stavi preda se, pa ga sa uživanjem gledaše; mislio je, ko god ga pogleda biće ushićen! Dugo ga je gledao, posmatrao sa svih strana, a onda... Misterijom ili analogizmom, onog malog kretanja u mozgu koje se naziva mišlju ili opsenom čula, Bonzin čajnik, dobi živolik; hoda, tamo-amo, klima glavom...

Neki sa strahom a neki s radoznalošću, uliše u čajnik vodu, pa ga staviše na vatru. Pred licem Hefesta, čajnik odskoči s vatre, pade naglavce, i pobeže! Kakav je to čajnik? Sutradan već, neki trgovac kupi ovaj čudan čajnik i ponese ga kući. Uveče mu se učini da sanja. Otvori oči, i gle, pred njim stoji Runbuku-čagama, čajnik-hamajlija. Donosi sreću samo onome ko ga zavoli; igra, svira, zna sve; glumac u predstavi, akrobata u cirkusu.

I zaista: ko je još video da čajnik ide po konopcu, da se prevrće na trapezu? Da se nije od tog vremena, čajnik u šta preobratio? More magle. Danas je život još prepun naučnih mitova koji gube svoje duhovno dejstvo – zamagljuju se – postaju mistični.

Ovo nije kraj niti u otkrivanju odakle i povezivanju sa kuda; misterija oponašanja je u otelovljenju čovekovih naprava. Mogu li mašine da misle i ima li inteligencije bez života? Činjenica je: ne mogu da govore kao čovek. Ne mogu da čine na osnovu misaonog uvida. Kako onda razumeti argument tela? Nužno da razvije mozak, telo nije ništa više nego jedan način za proizvodnju duha. Ima se, može se – kopirati! Uostalom, zar svako biće nije skup informacija koji se u nekom sintetizatoru materijalizuje i tako proizvodi verna kopija u vidu slike, čajnika, robota ili čoveka. Šta znači misliti, pamtiti? Ta osnova identiteta čoveka je informacijski zapis u mozgu!

Nekada, automat je bio nešto kao: besvesnik, glupan, zvekan, biće koje nema duše. Automat je danas robot, uređaj koji obavlja radnje koje su svojstvene čoveku. Reč je o antropomorfiji inverzi razumevanja sebe i sveta kroz mašine, pri čemu se simulira život i vitalizuje stroj. Nije li ovo još jedna potvrda nadmoći pomagala, robota automata i inteligentnih mašina, koji već kontrolišu i upravljaju stvarnošću?

Nan-ina, japanskog učitelja žena, posetio je jednog dana neki naučnik koji je želeo da od njega sazna o zenu. Ovaj ga je poslužio čajem. Napunivši šolju svome gostu, nastavio je da sipa. Naučnik je posmatrao kako se čaj preliva, a potom reče. Puna je. Više ne može u nju da stane. Ako je kao i ova šolja, čovek pun ubeđenja i pretpostavki, kako može da prihvati zen učenje ako svoju čašu prethodno ne isprazni? Ako je to stvarnost, treba je trezveno promišljati.

Kažu da je naučni svet polidemonski svet mita. Simuliranjem procesa čovečjeg mišljenja algoritmima matematike, a imitiranjem procesa otkrivenim u mozgu, neuronske mreže – ma šta bile mimo čovečje fiziologije – misle. Da je to tako, potvrda je u veštačkoj inteligenciji. Ali saznanje znači zaviriti iza, mit prevesti na simbol nauke. Izgleda jednostavno ali zbunjujuće. Sveto mesto, zen vrt.

Zamišljen je da izgleda kao prazan prostor, bez predmeta. Kamenje je raspoređeno tako, da tačke koje leže na pola rastojanja obrazuju konturu grana drveta; mesto sa koga posetilac posmatra vrt poklapa se sa tačkom gde se nalazi osnova drveta. Zen vrt Rioan-đi hrama u Kjotu – podleže ovom pravilu: prazan prostor vrta budi skrivenu sliku razgranatog drveta u podsvesti posmatrača. Mada je raspored pregršti kamenja i šljunka napravljen davno između 14-og i 16-og veka, nepoznati stvoritelj nije ostavio objašnjenje; godina za godinom – život pulsira sam po sebi, smireno.

Šuplji bambus i voda što kaplje u Rioan-điu, rano ujutro. Po ograbuljanom pesku, evo ga gde prinosi šolju zelenog napitka. Čovek čaja!

U nameri da izbegne bahatog ronina, najpre ga čajem ponudi; učtivo ga pozdravi, i klanjajući se veličanstvenom prizoru trešanja u cvatu, reče da je spreman. Čovek čaja pretvori se u lutku napravljenju od drveta; ona nema svoj ego, ona ne razmišlja ni o čemu. Zatim pusti da se svest pretvori u automat nesvesnog. Šolja čaja, tek prosuta, u trenu ispu- ni večno prostranstvo zen nerelativnosti.